

Gökçe, Hüseyin (2019). "Bursa Dağ Yöresinden (Keles ve Orhaneli İlçelerinden) Derleme Sözlüğü'ne Katkılar". *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 20, S. 36, s. 79-100.

DOI: 10.21550/sosbilder.428399

BURSA DAĞ YÖRESİNDEN (KELES VE ORHANELİ İLÇELERİNDEN) DERLEME SÖZLÜĞÜ'NE KATKILAR

Hüseyin GÖKÇE*

Gönderim Tarihi: Mayıs 2018

Kabul Tarihi: Eylül 2018

ÖZET

Anadolu'daki birçok coğrafyada ağız özellikleri ve bu ağızların söz varlığı yok olmak üzeredir. Bunun önüne geçmek amacıyla bilim insanları ağız bilimi üzerine birçok çalışma yapmışlardır ve yapmaya da devam etmektedirler. Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan Derleme Sözlüğü de bu çalışmalardan biridir. Sözlük, Anadolu'nun hemen hemen bütün illerinin söz varlığını içermektedir. Böylesine büyük bir çalışma olmasına rağmen elbette ki bazı eksiklikleri vardır. Bu çalışma, Bursa dağ yöresinde kullanılan bazı sözcüklerin Derleme Sözlüğü'ne katkı sağlaması amacıyla yapılmıştır. Çalışmada bazı eserler taranmış ve Derleme Sözlüğü'nde olmayan sözcükler belirlenmiştir. Bununla birlikte yaklaşık olarak bir yıldır bu yörede konuşulan sözcükler kayıt altına alınarak Derleme Sözlüğü'nde olmayanlar gün yüzüne çıkarılmıştır. Ayrıca çalışmada, Derleme Sözlüğü'nde olup bu yörede anlamları farklı olan ya da Derleme Sözlüğü'nde olup bu yörede ses ve yapı bakımından farklı şekilde kullanılan sözcüklere de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bursa dağ yöresi, ağız, Derleme Sözlüğü, söz varlığı, Türk Dili

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, h.gokce16@hotmail.com

Contributions to Compilation Glossary from Bursa Mountain District (From Keles and Orhaneli District)

ABSTRACT

In many geographical regions of Anatolia, features of dialect and vocabulary of these dialects are about to disappear. To overcome this, scientists have done a lot of studies on oral knowledge. The Dictionary of Compilation prepared by the Turkish Language Society is one of these studies. The dictionary contains the vocabulary of almost all the cities of Anatolia. Although there is such a great work, there are naturally certain deficiencies. This study was conducted in order to contribute to the Compilation Glossary of some words used in Bursa Mountain District. In the study, some works were scanned and words which are not in the Compilation Glossary were identified. In addition to this, the words spoken in this district for about a year have been recorded and those who are not in the Compilation Glossary have been brought to light. Moreover, the study includes the words used in the Compilation Glossary, which have different meanings in this district or are in the Compilation Glossary and used differently in terms of sound and structure.

Key words: Bursa mountain district, dialect, Compilation Glossary, vocabulary, Turkish Language

Giriş

Ağız “Bir dilin veya bir lehçenin yazı diline oranla ve çoğunlukla ses, bazen de şekil, anlam ve söz varlığı bakımından bir birinden az çok ayrılan konuşma biçimleri” (Korkmaz 2010: 12) ’ne denir. Ağızlar genellikle coğrafyaya göre adlandırılırlar da böyle olmadıkları aşikârdır. Örneğin sözgelimi Kütahya ağızı sadece Kütahya sınırları içerisinde kalmayarak Bursa’nın bazı dağ köylerinde de konuşulmaktadır (Gökçe 2017: 173).

Türkiye’de ağız çalışmaları 19. yüzyıla dayanmaktadır. 1867 yılında A. Maksimov’un Hüdavendigar ve Karamanlı ağızları üzerine yazdığı *Opit izslédovanija tyurskich dialektov v Chudavendigarë i Karamanii* adlı eser bu alanda bir başlangıç olarak görülebilir. Bu çalışmayı, Türk Dil Kurumu kurulana değin farklı çalışmalar izler. Türk Dil Kurumunun kurulması ile beraber ağız çalışmalarının da önemi

artar. 1940'lı yıllarda Ahmet Caferoğlu 9 ciltlik bir derleme külliyyatı oluşturur. Ardından Zeynep Korkmaz *Güney-batı Anadolu Ağzları: Sesbilgisi* (1956), *Nevşehir ve Yöresi Ağzları* (1963) ve *Bartın ve Yöresi Ağzları* (1994), Ahmet B. Ercilasun, *Kars İli Ağzları* (1971), Turgut Günay, *Rize İli Ağzları* (1972), Efrasiyap Gemalmaz, *Erzurum İli Ağzları* (1973), Tuncer Gülensoy, *Kütahya ve Yöresi Ağzları* (1988) isimli eserleri bilim dünyasına sunar.

Ağız çalışmalarının önemli bir kısmını da ağızlarda bulunan söz varlıkları oluşturmaktadır. Söz varlığı derlemeleri üzerine ilk örnek çalışma olarak *Divanü Lûgat-it Türk*'ü gösterebiliriz. Nitekim Kaşgarlı Mahmud, bu eserini birçok Türk ilini gezdikten sonra oluşturmuştur. Günümüzde ise Ahmet Esat Bozyiğit'in *Ankara İli Ağız Sözlüğü* (1998), Ahmet Buran'ın *Elazığ İli Söz Varlığı* (2008), Salim Küçük'ün, *Ordu Ağızı Söz Varlığı* (2017), Muharrem Özden, Levent Doğan ve Fatma Sibel Bayraktar'ın *Trakya Ağzları Sözlüğü* (2018) vb. gibi eserlerinin yanı sıra yüksek lisans ve doktora tezi olarak söz varlığı üzerine birçok çalışma yapılmıştır. Söz varlığı derlemeleri konusunda en önemli çalışma Türk Dil Kurumunun yayımladığı *Derleme Sözlüğü*'dür. *Derleme Sözlüğü*, 1932 yılına kadar yazı dilimize girmemiş ve 1932-1960 yılları arasında, yurdumuzun türlü bölgelerinde halk ağzından derlenmiş olan Türkçe veya Türkçeleşmiş sözleri içine alan bir sözlüktür. Bu eser iki büyük derlemenin birleştirilmesi ile ortaya çıkmıştır. Birinci derleme, 1932-1934 yıllarında yapılmıştır. Altı ciltlik "Söz Derleme Dergisi" bu çalışmanın bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. İkinci derleme, 1952-1959 yılları arasında yapılmıştır. Her iki derlemenin birleştirilmesinden de *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü* meydana gelmiştir (Demirci 2017: 1365).

Derleme Sözlüğü büyük bir çalışma olmasına karşın hâlâ bazı eksiklikleri bulunmaktadır. Bu çalışma *Derleme Sözlüğü*'ndeki eksiklikleri bir nebze da olsa giderebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada tespit edilen sözcükler hem yazılı kaynakların taranması hem de sözlü kaynakların derlenmesi ile elde edilmiştir. Yazılı kaynakların

taranması ile elde edilen sözcükler, Bursa ilinin Orhaneli ilçesi ve köylerinde tespit edilirken sözlü kaynakların derlenmesi ile elde edilen sözcükler ise Bursa ilinin Keles ilçesi ve köylerinde tespit edilmiştir. Çalışma, Derleme Sözlüğü'nde olmayıp bu yörede kullanılan sözcükler, Derleme Sözlüğü'nde olup bu yörede anlamları farklı olan sözcükler ve Derleme Sözlüğü'nde olup bu yörede ses ve yapı bakımından farklı şekilde kullanılan sözcükler olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Derleme Sözlüğü'nde olmayan sözcüklerin açıklaması yapılarak açıklamanın yanına kaynak kişi numarası ya da taranan yazılı kaynağın sayfa numarası verilmiştir. Aynı şekilde, Derleme Sözlüğü'nde olup bu yörede anlamları farklı olan sözcüklerin ve Derleme Sözlüğü'nde olup bu yörede ses ve yapı bakımından farklı şekilde kullanılan sözcüklerin yanına da kaynak kişi numarası ya da taranan yazılı kaynağın sayfa numarası verilmiştir. Buna ilaveten bu sözcüklerin Derleme Sözlüğü'nde nasıl geçtiklerini takip edebilmek amacıyla, Derleme Sözlüğü'nde yer aldıkları sayfa numaraları da aynı yerde verilmiştir.

Çalışmada Kullanılan Çeviri Yazı İşaretleri

ā: Uzun a ünlüsü

ä: Açık e ünlüsü (a-e arası bir ünlüdür)

ā̄: Uzun açık ä ünlüsü

ñ: Nazal n ünsüzü

Çalışmada Kullanılan Kısaltmalar

YTDBDY: Yörük ve Türkmen Diyarı Bursa Dağ Yöresi

BDKTK: Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü

DS: Derleme Sözlüğü

KK: Kaynak Kişi

krş: Karşılaştırınız

1. Derleme Sözlüğü'nde Bulunmayan Sözcükler

*Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi
Uludağ University Faculty of Arts and Sciences Journal of Social Sciences
Cilt: 20 Sayı: 36 / Volume: 20 Issue: 36*

1.1. Fiiller

aç çal-: Aşermek. (KK:4)

açıl-: Kendine gelmek. (KK: 2)

adak yap-: Gözleme yapmak. (KK: 6)

adamsı adamsı kok-: Hiçbir işi becerememek, beceriksiz olmak. (KK: 1)

afalla-: Sersemleşmek. (KK: 3)

akşamla-: Akşam vaktinde bir komşunun evinde yemek yiyip çay içerek birlikte bir süre vakit geçirmek. (KK: 5)

amel ol-: İshal olmak. (KK: 4)

ārla-: Ağırlamak, ikram ve ihsan etmek. (KK: 3)

badırğa-: İğneleyici şekilde konuşmak. (KK: 3)

bağ dik-: Kötü gün için malın veya yiyeceğin bir kısmını arttırmak. (YTDBDY: 148)

benği ol-: Kafa, aşırı gürültüden dolmak, çatlayacak olmak. (KK: 3)

bıcı bıcı ol-: Çocuk dilinde duş almak, banyo olmak. (KK: 1)

bük-: Öreke de ip eğirmek, yumak haline getirmek. (KK: 3)

büz-: Bir şey örerken yanlış yapılan kısmı onarmak, düzeltmek. (KK: 5)

carcar konuş-: Boş boş, geveze geveze konuşmak. (KK: 6)

çävle-: Birine sinirli sinirli konuşmak. (KK: 6)

cay-: Vazgeçmek. (KK: 4)

cııldat-: Suya vurarak ses çıkarmak. (KK: 3)

cok cok sör-: Aç bir şekilde süt vb. soğurmak, emmek. (KK: 5)

- çene yap-:** Çok konuşmak. (KK: 2)
- çetirdet-:** Çekirdek çıtlatmak. (KK: 6)
- daldaşak meydanda kal-:** Kimsesiz, yoksul bir şekilde ortada kalmak. (KK: 4)
- dätle-:** Batırmak, saplamak. (KK: 3)
- dayeş-:** Birisi isteği şeyin yapılmasında ısrarcı olmak, itiraz kabul etmemek. (KK: 3)
- deñelip gel-:** Beklenmedik bir zamanda çıkıp gelmek. (KK: 5)
- denel-:** Ayakta durmak. (YTDBDY: 148)
- dibine darı ek-:** Bir lafı çokça eleştirmek. (YTDBDY: 151)
- enibeni ol-:** Çok şaşırarak, ne yapacağını bilememek. (KK: 5)
- gıran gır-:** Ortalığı birbirine katmak. (KK:1)
- gola-:** Kovmak, kovalamak. (KK: 5)
- gucula-:** Kurcalamak. (KK: 3)
- izamla-:** Tamir etmek, ayarlamak, onarmak. (KK: 2)
- saptır suptur konuş-:** Ne dediğini bilmeden konuşmak. (YTDBDY: 151)
- sokul-:** Gelmek, görüşmek. (YTDBDY: 150)
- sōra at-:** Sofrayı kurmak. (YTDBDY: 150)
- tüfeği tahtaya daya-:** İflas etmek. (YTDBDY: 151)
- tavşan bayırı ağ-:** Fırsat kaçırmak. (YTDBDY: 151)
- yavlā-:** Yalvarmak. (KK: 4)
- yörük sırtından kurban kes-:** Kurbanı yörüklerden bedavaya almak. (YTDBDY: 151)

1.2. İsimler

acun: Acı un. (YTDBDY: 147)

adak: Gözleme. (KK: 3)

afek: Eğlence. (KK: 4)

al kapı: Dış kapı. (YTDBDY: 147)

amel: İshal. (KK:4)

avaydı: Bahşiş, ramazan aylarında davulcuya verilen bahşiş. (BDKTK: 277)

ayılama: Oldukça büyük, kocaman. (KK: 5)

aynalak: Fesin üzerine sarılan kırmızı güllü bez. (YTDBDY: 147)

bäki: Belki. (KK:3)

barcın: İpekli kumaş. (YTDBDY: 148)

basık: Henüz tanelenmemiş, olgunlaşmamış fasulye, sebze. (KK:3)

bıcı bıcı: Çocuk dilinde duş, banyo. (KK:4)

birginti: Su birikintisi, birikmiş su. (KK:4)

bölce diyneyi: Fasulye ekerken dikilen uçları sivri düz değnek. (KK:2)

cerb: Kızarmakta olan etten damlayan yağın içine, soğan ve ekmek doğrayarak yenilen bir tür yemek. (YTDBDY: 148)

cızbız: Mangal. (KK: 5)

cicim ayları: Evliliğin ilk birkaç ayı. (KK:3)

cimbil cimbil: Küçük küçük, tane tane. (KK:4)

curu yā: Ayçiçek yağı. (KK: 1)

çekingeç: Fesin gövdesine üçgen şeklinde bağlanan bezin uçları. (YTDBDY: 184)

- çevre:** Mendil. (YTDBDY: 148)
- çığık:** Tütünden yapılan çubuk. (YTDBDY: 148)
- çodama:** Oturarak, çömelmiş durumda. (BDKTK: 277)
- çöpürlü:** Endişeli. (YTDBDY: 148)
- çötül:** Ateşle kavrulmuş kabuklu taze nohut. (YTDBDY: 148)
- däftâ:** Defter. (KK: 5)
- dât:** Kedi köpek vb. hayvanları kovma ünlemi. (KK: 6)
- dedebörük:** Bir çeşit uzun beyaz mantar. (KK: 3)
- demirboku:** Maden cürufu. (YTDBDY: 148)
- denizgezen:** Başiboş, yapacak hiçbir işi olmayan kişi, serseri. (KK: 1)
- derbey:** Bir çeşit siyah lastik ayakkabı. (KK: 6)
- dolaklı:** Sakar. (YTDBDY: 148)
- dua:** Mevlitle yapılan sünnet veya düğün. (YTDBDY: 148)
- duacı:** Cazgır. (YTDBDY: 148)
- elesefe:** Öylesine, gelişi güzel. (KK: 5)
- espenek:** Naftalin. (YTDBDY: 149)
- gaba ağaç:** Dede. (YTDBDY: 149)
- gaba otu:** Kuşgözü de denen, ilkbaharda çıkan ve yemeği yapılan bir çeşit ot. (KK:4)
- gâdiş:** Kardeş. (KK: 1)
- gapçıklı fasulye:** Dalında kurutulmuş olan fasulye. (YTDBDY: 175)
- gazla:** Rende. (YTDBDY: 149)
- gezenç yimeyi:** Gelinlik kızın nişan ya da düğünden sonra akrabalarına ziyarete gittiğinde yedikleri yemek. (KK: 6)

- gırama:** Tereyağı. (KK: 3)
- gırizma:** Eşilmiş çukur. (YTDBDY: 149)
- göbek daşı:** Süngüreyi temizlemek amacıyla köy fırınlarda bulunan oyuk. (KK: 6)
- gurbā boku:** Su üzerindeki yosun. (KK: 7)
- gümüş:** Pazartesi. (YTDBDY: 149)
- gürüm:** Sık ormanlık yer. (BDKTK: 278)
- havāya:** Boşu boşuna, gereksiz yere. (KK:6)
- homaz:** Müzevir, boşboğaz, geveze. (BDKTK: 278)
- horanda:** Ev halkı. (YTDBDY: 149)
- hörölöp:** Kendini bilmez, deli, davranışları normal olmayan. (KK: 7)
- ışkın:** Fesin sağ, sol ve ortasında bulunan boncuk. (KK: 4)
- içkıntır:** Pijama. (YTDBDY: 149)
- isli:** Çok sıcak. (YTDBDY: 149)
- kārna:** Köylerdeki küçük bağ evi. (KK: 7)
- kemirgi:** Hayvanların yediği çalıdan arta kalan. (YTDBDY: 149)
- kıvracık:** Çabucak. (YTDBDY: 149)
- koka:** Pis, kirli. (çocuk dilinde). (KK: 5)
- kostacık:** Dar, daracık. (KK: 7)
- köyleme:** Köy kurma, köy haline getirme. (BDKTK: 278)
- kurtarma:** Ortak biçme, işini bitirme. (YTDBDY: 149)
- lömbek:** Çalgı. (YTDBDY: 149)
- macın:** Pekmez. (KK: 4)

maşalancı: Dügün alayında yakılan maşalanı elinde dolaştıran grup. (BDKTK: 278)

mezâlik: Mezarlık. (KK: 7)

mıyır: Boş ve gereksiz konuşan kimse. (KK: 5)

mürd olasıca: Geberesice (keşke geberse anlamındadır). (YTDBDY: 151)

övdürme: Gelini ağlatmak için söylenen türkü. (YTDBDY: 150)

özmekli: Özlü. (YTDBDY: 150)

paçadon: Şalvar. (YTDBDY: 181)

pasanta: Bir kişinin emrinde olma. (YTDBDY: 150)

patene: Şişman, tombul. (KK: 3)

pösteki: Hayvan derisinden yapılmış seccade. (KK: 6)

sarpın ne çala: Sarpın bunun yanında bir şey değil manasındadır. (YTDBDY: 151)

sävkisiz: Sevilecek bir yönü olmayan, çirkef, sevilmeyen (kişi). (KK: 3)

sığırmaç: Saklambaca benzer bir tür çocuk oyunu. (YTDBDY: 170)

sımgıç: Beşikteki çocuğun işediği toprak kap. (YTDBDY: 150)

süpürtmeç: Çam dalından koparılmış süpürge. (BDKTK: 278)

şerenez: Kişileri birbirine düşüren. (YTDBDY: 150)

şımargın: Şımarık, yaramaz. (BDKTK: 278)

takaze: Çekişme. (YTDBDY: 150)

temsilen: Örneğin, buna benzer. (YTDBDY: 150)

tüşüngeç: Düşünce. (KK: 5)

ülker: Yaz aylarında nohutların çiçek açma zamanında ortaya çıkan özellikle nohutlara zarar veren ve nohutları yakan yüksek ısıdaki hava akımı. (YTDBDY: 150)

yatk: İçine iki üç litre su alabilen çam ağacından yapılmış su kabı. Silindirik biçiminde olup yatırılarak su alındığı için bu ad verilmiştir. (BDKTK: 278)

yırtım: Manifatura. (BDKTK: 278)

yırtımcı: Manifaturacı. (BDKTK: 278)

yigi: Yiyecek, taam (genellikle hayvanlar için kullanılır). (KK: 4)

yimişen: Küçük yemişleri olan dikenli bir ağaç. (BDKTK: 278)

2. Derleme Sözlüğü'nde Olup Bu Yörede Anlamları Farklı Olan Sözcükler

2.1. Fiiller

afkala-: Öfkeyle söylenmek, kızmak, bağırmak. (KK: 4, krş. DS: 73)

ardıl-: Bir şeyi istemek, bir şeye niyetlenmek. (KK: 5, krş. DS: 305)

aşır-: İzinsiz almak, çalmak. (KK: 2, krş. DS: 356)

ayık-: Anlamak, farkına varmak. (KK: 6, krş. DS: 417)

aykırı git-: Dümdüz, hiç sapmadan yol boyunca gitmek. (KK: 6, krş. DS: 423)

azıt-: Çok abartılı şekilde yaramazlık yapmak (çocuk için). (KK: 2, krş. DS: 440)

bādeş-: Uyuşmak, anlaşmak, iyi bir dostluk kurmak. (KK: 4, krş. DS: 464)

cıngılda-: Havada asılı duran taşlar birbirine çarparak ses çıkarmak. (KK: 1, krş. DS: 922)

cıvı-: Ciddiyetini, ağırlığını kaybetmek. (KK: 2, krş. DS: 943)

ciyakla-: Kedi, köpek acı acı bağırarak. (KK: 5, krş. DS: 990)
ciyaklat-: Kedi ya da köpeği canını yakmak suretiyle bağirtmak. (KK: 4, krş. DS: 991)
çal-: Vurmak. (YTDBDY: 148, krş. DS: 1060)
çekiş-: Kızmak, bağırarak. (KK: 2, krş. DS: 1114)
çemkir-: Bağırarak. (KK: 3, krş. DS: 1130)
deş-: Değişmek. (KK: 6, krş. DS: 1438)
gaman-: Kapı istemededen kilitli kalmak, açılmamak. (KK: 1, krş. DS: 1906)
gayır-: Endişelenmek, merak etmek. (BDKTK: 277, krş. DS: 1946)
gıyla-: Dışlamak. (KK:7, krş. DS: 2067)
öm-: Öpmek. (KK: 1, krş. DS: 3336)
samsak dik-: Uykulamak. (YTDBDY: 151, krş. DS: 3535)
yasıl-: Dayanmak. (YTDBDY: 151, DS: 4194)
yolakla-: Çıkarı için yalan söyleyerek işini gördürmek. (KK: 2, krş. DS: 4291)

2.2. İsimler

acı ağaç: Verimsiz, aşı tutmayan ağaç. (KK: 1, krş. DS: 44)
afat: Zarar veren yağış. (YTDBDY: 147, krş. DS: 71)
ağır: Perşembe. (YTDBDY: 147, krş. DS: 90)
alager: Az pişmiş, yarı çiğ. (KK: 6, krş. DS: 187)
alımlı: Albenisi olan, bir çok özelliği ile dikkat çeken. (KK: 1, krş. DS: 219)
angariye: Herhangi bir getirisi olmayan, boş ve gereksiz olduğu düşünülen iş. (KK: 2, krş. DS: 264)

- arık:** Büyümemiş ufak buğday tanesi. (YTDBDY: 147, krş. DS: 316)
- asgı:** Yeni yapılan evlerin duvarlarına asılan kumaş vb. Bunlar ev sahibine ve evi yapan ustalara yardım anlamı taşır ve eve her ziyarete gelen muhakkak bir şey getirir. (BDKTK: 277, krş. DS: 341)
- aykırı:** Dümdüz, hiç sapmadan (yol tarifi için). (KK: 2, krş. DS: 422)
- bakacık:** Pencere. (KK: 7, krş. DS: 489)
- ballı:** Şanslı. (KK: 1, krş. DS: 509)
- ballık:** Meşe ağacının ucundaki kuş burnuna benzer tatlı çiçek, bitki. (KK:5, krş. DS: 510)
- bıccırık:** Küçük çocuk. (KK: 3, krş. DS: 655)
- birçak:** Yaz mevsiminde hayvanlara yedirilen bir çeşit ot. (KK: 3, krş. DS: 669)
- bili bili:** Köpekleri çağırma ünlemi. (KK: 5, krş. DS: 692)
- borhana:** Kızarmış tereyağını yoğurdun üzerine dökülerek yapılan bir çeşit yemek. (KK: 3, krş. DS: 740)
- buruç:** Meşe ağacının hayvanlara yedirilen yaprakları. (BDKTK: 277 krş. DS: 802)
- büngül büngül:** Toprak sürerken tavında olan toprağın çıkardığı sesi ifade eder. (KK: 4, krş. DS: 822)
- bürgü:** Namaz örtüsü. (YTDBDY: 148, krş. DS: 825)
- cacık:** Salatalık, hıyar. (KK: 2, krş. DS: 839)
- can bezi:** Yaraya sarılan ve yara bandına amacıyla kullanılan bez. (KK: 5, krş. DS: 855)
- cereme:** Dert, sıkıntı. (KK: 5, krş. DS: 885)
- cıkcık:** Cıvcıv. (KK: 5, krş. DS: 905)

cılık: Bozulmuş. (YTDBDY: 148, krş. DS: 913)

cırtlak: Çok canlı, dikkat çekici, göz alıcı (renk hakkında kullanılır). (KK: 2, krş. DS: 939)

cibi: Keçi. (KK: 5, krş. 954)

cibre: Küspe. (YTDBDY: 148, krş. DS: 956)

cukcuk: Maşrapa. (KK: 6, krş. DS: 1011)

çakırca: Baş ve karın ağrısına iyi geldiği düşünülen bir tür bitki, ot. (YTDBDY: 176, krş. DS: 1044)

çatgı: Çam kütüklerinin uçlarından çatılması ile yapılan ev. (BDKTK: 277, krş. 1089)

çelek: Ters, eksik, aynı olmayan. (KK: 3, krş. DS: 1119)

çerge: Bahçe korunağı, hayvan barınağı. (YTDBDY: 148, krş. DS: 1146)

çortu: Lahana. (KK: 7, krş. DS: 1273)

çungurgaç: Çam ağacından kesilmiş kütüğün tam orta yerine açılmış bin çukur üzerine oturtulmuş ikinci bir dikme ile çevresinde döndürülerek oyun oynama. (BDKTK: 277, DS: 1304)

danışık: Düğünde yenen yemek. (YTDBDY: 148, DS: 1361)

dığan: Pekmez kaynatmaya yarayan bakır kazan. (BDKTK: 277, krş. DS: 1450)

dival: Uzun fistan. (YTDBDY: 148, krş, DS: 1526)

dizeme: Tahtadan yapılan yarım balkon. (YTDBDY: 148, krş. DS: 1530)

dombay: Yiyip yiyip doymayan. (YTDBDY: 148, krş. DS: 1552)

dönderme: Bir çeşit yemek. (YTDBDY: 148, krş. DS: 1581)

düvenek: Hayvanların kanını emen sinekten büyük hayvan. (YTDBDY: 148, krş. DS: 1641)

en: Küçükbaş hayvanların sahiplerini tanıtmak amacıyla kulakları kesilerek yapılan işaret. (YTDBDY: 148, krş. DS: 1742)

enki: O, üçüncü tekil kişi. (YTDBDY: 148, krş. DS: 1755)

erfene: Üç beş kişinin toplanıp yaptıkları piknik. (YTDBDY: 149, krş. DS: 1767)

gabayel: Lodos. (YTDBDY: 149, krş. DS: 1884)

gabeç: Meşe ağacı. (KK: 4, krş. DS: 1885)

gaçamak: Mısır unu ili yapılan, yoğurtlu, sarımsaklı, tereyağlı bir tür yemek. (KK: 5, krş. DS: 1887)

gadı: Mısır. (KK: 3, krş. DS: 1890)

garāca: Kararında, yerilebilecek kadarıyla. (KK: 7, krş. DS: 1918)

gatık: Peynir. (KK: 4, krş. DS: 1935)

gıllik: Koyunları yakalamak için kullanılan ucu eğimli değnek. (KK: 2, krş. DS: 2044)

göze: Delik. (YTDBDY: 149, krş. DS: 2177)

gözek: Çarığın ince deri ile dikilen gözenekli dikişi. (BDKTK: 278, krş. DS: 2178)

karçın: Uzun çorap. (YTDBDY: 149, krş. DS: 2657)

kazaç: Rende. (YTDBDY: 149, krş. DS: 2710)

kel: Yaraların bağlamış olduğu kabuk. (KK: 4, krş. DS: 2725)

kertik: Ağaç ya da kütük üzerine açılan oyuk. (BDKTK: 278, krş. DS: 278)

kısaç: Sıcak demirecilikte ocakta ısıtılan demiri tutmak için kullanılan demir maşa. (BDKTK: 278, krş. DS: 2840)

koka: Çocuk dilinde pis, kirli, kokmuş. (KK: 5, krş. DS: 2905)

kuz: Kuzey. (BDKTK: 278, DS: 4577)

lobat: Köy yerlerinde fırında ekmek yapma sırası. (KK: 2, krş. DS: 3082)

maşalan: Düğün alayında yakılan ve elde dolaştırılan çıra. (BDKTK: 178, krş. DS: 3135)

oğma: Kuskus şeklinde yapılan hamur, bir çeşit makarna. (YTDBDY: 149, krş. DS: 3270)

omca: Dam yapımında kalasların çatılması. (YTDBDY: 149, krş. DS: 3281)

sündürme: Tuvalet. (KK: 4, krş. DS: 3716)

teleme: Parça parça. (YTDBDY: 150, krş. DS: 3871)

telli: Gelinlik. (KK: 6, krş. DS: 3874)

tulu: Dolu (doğa olayı). (KK:3, krş. DS: 3990)

üyücek: Ev. (YTDBDY: 150, krş. DS: 4086)

yalabık: 1. Yapışkan. (YTDBDY: 151, krş. DS: 4133) 2. Kaygan. (YTDBDY: 151, krş. DS: 4133)

yazlık: Salon. (YTDBDY: 151, krş. DS: 4219)

yılış: Arsız. (YTDBDY: 151, krş. DS: 4272)

yılkı: Yün atılan yay. (YTDBDY: 151, krş. DS: 4273)

3. Derleme Sözlüğü'nde Olan Ancak Bu Yörede Ses veya Yayı Bakımından Farklı Şekilde Kullanılan Sözcükler

3.1. Fiiller

ārı-: Ağrımak. (KK: 2, krş. DS: 328)

avar-: Ağarmak, temizlenmek. (KK: 1, krş. DS: 328)

banzır-: Suya batırmak, daldırmak. (KK: 3, krş. DS: 518)

bızık bızık et-: Korkmak, paniğe kapılmak. (KK: 5, krş. DS: 675)

bileyle-: Bilemek. (KK: 4, krş. DS: 689)

bürün-: Örtünmek. (KK: 5, krş. DS: 827)

cırkını çıkar-: Ezip içini dışına çıkarmak. (KK: 6, krş. DS: 931)

mızıkla-: Korkarak acı acı bağırmak. (KK: 4, krş. DS: 714)

3.2. İsimler

abdāzık: Evlerde el, yüz ve bulaşık yıkanan yer. (KK:5, krş. DS: 16)

āddā: Çocuk dilinde gezmeye gitme, gezme. (KK: 1, krş. DS: 1318)

allām: Zannedirim, herhalde, belki de, galiba. (KK: 2, krş. DS: 224)

armān: Armağan. (KK: 3, krş. DS: 328)

avıl: Gece, kırdan yatırılan koyun sürüsünü korumak için yapılan çitle çevrili yer, açık ağıl. (KK:1 krş. DS: 81)

ayneşik: Sırnaşık, arsız. (KK: 2, krş. DS: 428)

bakām: Bakalım. (KK: 3, krş. DS: 512)

barbā: Birlikte, beraber. (KK: 4, krş. DS: 523)

bareş: Baraj. (KK: 4, krş. DS: 524)

boşyukarı: Yokuş yukarı. (KK: 3, krş. DS: 567)

bekmāz: Pekmez. (KK: 4, krş. DS: 604)

bıgırcık: Bir parça, azıcık, biraz, birazcık. (KK: 4, krş. DS: 685)

bişişirim: Bir defa pişirilebilecek kadar. (KK: 5, krş. DS: 679)

carcör: Şarjör. (KK: 6, krş. DS: 860)

cincula: İyi cins mantar. (KK: 6, krş. DS: 976)

cos: Ateşi söndürmek için üzerine su döktüğünde çıkan ses. (KK: 1, krş. DS: 1004)

cup diye: Suya birdenbire atlamayı anlatır. (KK: 3, krş. DS: 1017)

çençire: Tencere. (KK: 4, krş. DS: 1133)

dā: Şaşma ünlemi, küçük görür gibi şaşma ünlemi. (KK: 2, krş. DS: 1391)

dāddā: Çocuk dilinde at eşek gibi binek hayvanları. (KK: 1, krş. DS: 1328)

dāh: At, eşek ve başka hayvanları yürütme, kovalama ünlemi. (KK:6, krş. DS: 1326)

deykak: İşte, orada, şurada. (KK: 6, krş. DS: 1326)

goruk: Olgunlaşmamış üzüm. (KK: 7, krş. DS: 2106)

köse buğday: Beyaz, kılçıksız bir çeşit buğday. (KK: 2, krş. DS: 145)

mināt: Ekmek olacak hamurların, konulduğu ağaçtan gözleri bulunan bir araç. (KK: 4, krş. DS: 696)

yuvāva: Yeşil, sert kabuklu bir çeşit böcek, mayıs böceği. (KK: 5, krş. DS: 378)

tize: Teyze. (KK: 6, krş. DS: 1386)

Sonuç

Bu çalışmada Bursa dağ yöresinde ikamet eden ya da hayatının büyük bir çoğunluğunu orada geçirmiş olan kişilerden yapılan derlemelerin ve bu yöre hakkında bilgi veren bazı kitapların taranmasının ardından toplamda 259 sözcük ve sözcük öbeği

incelenmiştir. Bu sözcük ya da sözcük öbeklerinin 69'u fiillerden, 190'ı ise isimlerden oluşmaktadır.

Çalışmada yer alan 69 fiilin 39'u Derleme Sözlüğü'nde bulunmamasıyla birlikte 22'si Derleme Sözlüğü'nde bulunmasına rağmen bu yörede farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Geriye kalan 8 fiil ise Derleme Sözlüğü'nde bulunmaktadır ancak bu fiiller Bursa dağ yöresinde ses ya da yapı bakımından farklılık göstermektedir. Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan 39 fiilin 30'u kaynak kişilerden derlenirken 9'u ise kaynak kitapların taranması ile bulunmuştur. Derleme Sözlüğü'nde bulunan ancak bu yörede anlamları farklı olan 22 fiilin 18'i kaynak kişilerden derlenirken 4'ü ise kaynak kitaplar taranarak elde edilmiştir. Derleme Sözlüğü'nde bulunan ancak bu yörede ses ve yapı bakımından farklı şekilde kullanılan 8 fiil ise kaynak kişilerden derlenerek elde edilmiştir.

Çalışmada yer alan 190 ismin 90'ı Derleme Sözlüğü'nde bulunmamasıyla birlikte 73'ü Derleme Sözlüğü'nde bulunmasına rağmen bu yörede farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Geriye kalan 27 isim ise Derleme Sözlüğü'nde bulunmaktadır ancak bu isimler Bursa dağ yöresinde ses ve yapı bakımından farklılık göstermektedir. Derleme Sözlüğü'nde bulunmayan 90 ismin 39'u kaynak kişilerden derlenirken 51'i ise kaynak kitapların taranması ile bulunmuştur. Derleme Sözlüğü'nde bulunan ancak bu yörede anlamları farklı olan 73 ismin 34'ü kaynak kişilerden derlenirken 39'u kaynak kitaplar taranarak elde edilmiştir. Derleme Sözlüğü'nde bulunan ancak bu yörede ses ve yapı bakımından farklı şekilde kullanılan 27 isim ise kaynak kişilerden derlenerek elde edilmiştir.

Elbette ki Bursa dağ yöresinin söz varlığı bu kadarla sınırlı değildir. Yapılacak yeni çalışmalar neticesinde başka sözcüklerin ortaya çıkması mümkündür. Bu sebeple ortaya çıkması mümkün başka sözcüklerin yok olma riski göz önünde bulundurularak ivedilikle yeni çalışmalar yapılmalıdır.

Kaynaklar

Yazılı Kaynaklar

Cemilođlu, Mustafa (2002). *Bursa Dağ Köylerinde Türkmen Kültürü*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Demirci, Metin (2017). “Derleme Szlg’ne Osmaniye, Düziçi Ağzından Katkılar – I”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eđitim Dergisi*, S: 6/3, s. 1360-1383.

Dinçel, Ömer Faruk (2003). *Yrk ve Türkmen Diyarı Bursa Dağ Yöresi*. Ankara: Uyum Ajans.

Gökçe, Hüseyin (2017). “Eski Anadolu Türkçesinden Günümüze Bursa İlinin Yağcılar Köyünde Meydana Gelen Bazı Ses Deđiřimleri”. *Diyaletolog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi*, S: 16, s. 145-178.

Korkmaz, Zeynep (2010). *Grammer Terimleri Szlg*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Szlg Kaynaklar

KK 1: Saniye Salar (84), Bursa Keles Yađcılar Köyü, Eđitimi yok.

KK 2: Fatma Dalgın (50), Bursa Keles Harmanalan Köyü, İlkretim 5.

KK 3: Ayře İNAN (53), Bursa Keles Yağcılar Köyü, İlkretim 5.

KK 4: Ramazan DALGIN (49), Bursa Keles Harmanalan Ky, İlkretim 5.

KK 5: Fatma YDEŐ (48), Bursa Keles Gneybudaklar Ky, İlkretim 5.

KK 6: Zahide ALBAYRAK (50), Bursa Keles Epeler Ky, İlkretim 5.

KK 7: Kafiye AY (36), Bursa Keles Yağcılar Ky, İlkretim 5.

EXTENDED ABSTRACT

Turkish Turkey throughout history has been influenced by many languages, especially Arabic and Persian. The users of this language have used some words by adapting their own language, instead of this although they have Turkish equivalents. For example, Persian "hero" and the Arabic "bold" meaning "batır" word is a word of Turkish origin and although it used in the history period of the Turkey Turkish, today it is not used in Turkey Turkish. However, the word "batır" subsist in dialect of folk who live in region like Denizli, Balıkesir and Adana in Anatolia. Like that, a lot of words is not used in the written language of the Turkey Turkish continues its presence in dialects of Anatolia. However, most of these words disappear with time. The Turkish Language Association initiated a study to prevent this situation and at the end of this study, it published the Dictionary of Compilation. Dictionary of Compilation although it is a comprehensive study to record the words in Anatolian dialects, it is not enough yet. For this reason, this study was prepared to record the words used in the mountain region of Bursa (Keles and Orhaneli) and contribute to the Compilation Dictionary.

The words identified in the study were obtained by scanning both written sources and by compiling oral sources. While the words obtained by scanning the written sources were determined in the Orhaneli district and villages of Bursa, the words obtained by compiling of oral sources were determined in the Keles districts and villages of Bursa province. The study is composed of three parts: the words which are not in the Dictionary of Compilation but used in this area, the words used in the Dictionary of Compilation but in which their meanings are different, the words used in the Compilation Dictionary, but which are used differently in terms of sound and structure in this region. Description of the words not included in the compilation glossary is given by the source person number or the page number of the scanned source. Likewise, being in the compilation dictionary, but next to the words which have different meanings in this region and being in the Compilation Dictionary, but next to the words which are used differently in terms of sound and structure, have been given the source person number or the page number of the written source. In addition, in order to track how these words were passed in the Compilation Dictionary, the page numbers in the Compilation Dictionary are given in the same place.

In this study, a total of 259 words and phrases were examined after the scans from the people living in the Bursa mountain region or the ones that had spent the majority of their lives there, and some books that gave information about this region were searched. While 69 of these words or phrases consist of verbs, 190 of them consist noun. Although 39 of the 69 actions included in the study were not included in the Compilation Dictionary, 22 of them were used in different meanings although they

exist in compilation dictionary. The remaining 8 verbs exist in the Dictionary of Compilation, but these verbs differ in sound or structure in the Bursa mountain region. Although 90 of the 190 nouns included in the study were not included in the Compilation Dictionary, 73 of them were used in different meanings although they exist in compilation dictionary. . The remaining 27 nouns exist in the Dictionary of Compilation, but these nouns differ in sound or structure in the Bursa mountain region.